

Zaprimljeno: 26.10.2011.
UDK: 613.8 – 055.2

Izvorni znanstveni članak

ŽENE OVISNICE – RAZLIKE U OBILJEŽJIMA OBITELJI I OBILJEŽJIMA PSIHOSOCIJALNOG RAZVOJA IZMEĐU ŽENA I MUŠKARACA OVISNIKA O DROGAMA

Jadranka Ivandić Zimić

Ured za suzbijanje zlouporabe droga Vlade Republike Hrvatske

SAŽETAK

Pojava ovisnosti među ženama je vrlo malo istraživana premda se velik broj stručnjaka slaže da je priroda i etiologija pojave ovisnosti kod žena drukčija, te u skladu s tim zahtijeva i bitno drukčije oblike tretmana. Stoga je osnovni cilj istraživanja bio ispitati postoje li razlike između muškaraca ovisnika i žena ovisnica u institucionalnim tretmanu u RH s obzirom na socio-demografska, razvojna, interakcijska i socijalna obilježja njihovih obitelji te neka obilježja psihosocijalnog razvoja od najranijeg djetinjstva do adolescencije. Istraživanje je provedeno 2008. i 2009. godine i obuhvatilo je 143 ispitanika ovisnika o drogama, od kojih 92 muškarca i 51 ženu, koji su se u vrijeme ispitivanja nalazili na liječenju u P.B. Vrapče, KBC-u Sestre milosrdnice te u terapijskoj zajednici Zajednica susret i Zajednici Cenacolo. Rezultati su pokazali da između muških i ženskih ovisnika postoji nekoliko značajnih razlika s obzirom na socio-demografska, razvojna, interakcijska obilježja obitelji i obilježja psihosocijalnog razvoja, te su žene ovisnice znatno češće imale loš emocionalni odnos i komunikaciju s majkom, češće su bile zlostavljane u odnosu na muške ovisnike, češće su bile nazočne nasilju u obitelji, a u njihovim obiteljima je više bio prisutan alkoholizam i duševne bolesti. Također, žene su za razliku od muškaraca imale bolji školski uspjeh i manje su činile kaznena djela, ali su češće razmišljale o suicidu ili ga pokušale počinuti. Iz navedenog se može zaključiti da su obiteljski i psihosocijalni rizični čimbenici kod žena ovisnica ekstremnije izraženi nego kod muških ovisnika, te da pojava ovisnosti kod žena ovisnica ima drugačiji tijek nego kod muških ovisnika, što posljedično zahtijeva i drukčiji pristup prevenciji ovisnosti, ali i tretmanu žena ovisnica.

Ključne riječi: žene, ovisnost o drogama, obitelj, razlike između žena i muškarca ovisnika

1. UVOD

1.1. Epidemiologija i pojava ovisnosti o drogama kod žena

Zlouporaba droga u zajednici je ponajprije društveno uvjetovani fenomen koji pogađa sve zemlje i sve društvene zajednice. Raširenost zlouporabe droga ovisi o socio-demografskim, etničkim, kulturnim i drugim obilježjima pojedinih sredina i predstavlja jedan od glavnih socio-zdravstvenih problema današnjice (World Drug Report, 2004 i 2007). Prema svim epidemiološkim istraživanjima i praćenjima u svijetu i u Hrvatskoj, ovisnost o drogama uglavnom je „muška bolest“. Od ukupno 7.773 osobe liječene u Hrvatskoj tijekom 2009., kao i prijašnjih godina, većinu čine muškarci 6.417 (83%), dok je žena bilo 1.316 ili 17 posto. Omjer muškaraca i žena ovisnica u Hrvatskoj je 4,8:1, dok je u Europi omjer nešto manji (Izješće o provedbi Nacionalne

strategije, 2009). Stoga ne začuđuje podatak da je bilo vrlo malo istraživanja o pojavi ovisnosti među ženama, premda se velik broj stručnjaka slaže da je priroda ovisnosti kod žena drukčija te u skladu s tim zahtijeva i bitno drukčije oblike tretmana (Chen, 2009, Tuchman, 2010). U povijesnom pregledu pristupa tretmanu žena ovisnica u Americi od 1920. do 1996. (Kandall i Petrillo, 1996) nađeno je da su žene ovisnice bile zanemarivane u pogledu iznalaženja učinkovitih oblika tretmana, ali i da znanstvena istraživanja nisu bila spolno orijentirana u pristupu istraživanju problema ovisnosti o drogama. Naime, dugo se smatralo da žene ovisnice dolaze iz marginalnih skupina društva koje se bave kriminalom, prostitucijom i sličnim zanimanjima koja su izvan granica društveno prihvatljivog ponašanja, te samim tim nisu bile značajna tema stručnih institucija koje su se bavile tom tematikom. 1930-ih godina žene ovisnice opisivane su kao „opijumski vampiri“ koje

potječu iz dobrostojećih obitelji, inteligentne su i obrazovane, ali žive u drukčijem svijetu (podzemlju) ili na rubu društveno prihvatljivih vrijednosti (Graham – Mulhall, 1926, prema Kandall, 2008). Međutim, pristup problematici ovisnosti kod žena se značajno promijenio, posebice u Americi gdje se procjenjuje da danas više od 4.000.000 žena uzima neku od ilegalnih droga, a još toliko ih je ovisno ili uzima lijekove mimo liječničkog recepta (NIDA, 2010). Istraživanja pokazuju da ovisnost roditelja, posebice ovisnost majke, ima izuzetno štetne psihološke i socijalne posljedice na djecu koja su i sama rizična za pojavu ovisnosti (Werner, Joffe i Antonette, 1999). Budući da droge mogu narušiti zdravlje trudnice zbog moguće povrede fetusa i dodatnih komplikacija tijekom trudnoće, posebno veliki problem predstavlja uzimanje droga i psihoaktivnih supstanci kod žena trudnica ovisnica. Droge kroz majčin krvotok utječu na nerođeno dijete, a učestalo korištenje sredstava ovisnosti kao što su alkohol, cigarete, heroin, drugi opijati i trankvilizatori mogu dovesti do prijevremenog porođaja, znatnog smanjenja težine djeteta i povećati rizik od pobačaja blizu samog termina porođaja (Izješće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga za 2008, NIDA, 2009). Prema podacima za 2009. Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, od ukupno 43.870 porođaja u Republici Hrvatskoj 26 roditelja je izjavilo da su uzimale psihoaktivne droge tijekom trudnoće, dok je tamna brojka zasigurno i puno veća. Tome u prilog svjedoči i podatak da od svih osoba liječenih u 2009. godini 1.975 (25,6%) ovisnika o drogama ima djecu. Prema roditeljskom statusu, žene liječene zbog ovisnosti su više zastupljene od muškaraca (33,4% žene, 23,6% muškarci) (Izješće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga strategije za 2009, 2010). U novije vrijeme je uočeno da ovisnost i konzumiranje droga i drugih sredstava ovisnosti često koegzistira s drugim psihičkim poremećajima koji otežavaju ili čak onemogućavaju liječenje. Američka studija *Epidemiologic Cachment Area (ECA*, prema Reiger i sur., 1990) je pokazala da su muškarci u znatno većem postotku ovisni o tzv. „težim drogama“, te je također pokazala da je kod žena ovisnica rizik za pojavu ovisnosti značajno dulji nego kod muških ovisnika i može se produljiti čak do srednjih godina života. Jedna druga studija je pokazala da je prema dijagnostičkim kriterijima (DSM –III- *American Psychiatric Association*, 1987) među populacijom koja je ovisna o drogama i alkoholu više od 50 posto onih koji uz ovisnost imaju i neki drugi psihijatrijski poremećaj, gdje značajno prevladava anksiozni poremećaj, afektivni poremećaj i poremećaj

osobnosti te da su ti poremećaji, izuzev poremećaja osobnosti koji je uglavnom prisutan kod muškaraca ovisnika, u znatno većem postotku prisutni kod žena ovisnica, kao i da žene ovisnice za razliku od muškaraca češće izjavljuju da su upravo psihičke teškoće, kao što su depresija i anksioznost, bile uzrok njihove ovisnosti (Robins i Regier, 1991).

Sve navedeno upućuje na značaj istraživanja problema ovisnosti kroz pristup koji uvažava spolne razlike te potrebu da se pri planiranju programa prevencije ovisnosti, ali i programa tretmana vodi računa o specifičnostima koje proizlaze iz tih razlika (Wetheerington, 2007).

1.2. Psihosocijalna i obiteljska obilježja žena ovisnica

Na osnovi rezultata mnogih istraživanja, nedvojbeno se može zaključiti da cijeli skup različitih čimbenika, od psiholoških, obiteljskih i socijalnih do genetske predispozicije, utječu na zdrav psihosocijalni razvoj djeteta te da se uzroci pojave ovisnosti o drogama trebaju tražiti u međudjelovanju rizičnih i zaštitnih čimbenika na individualnoj, obiteljskoj i socijalnoj razini (NIDA, 1999, NIDA, 2000). Istraživanja pokazuju da na pojavu ovisnosti o drogama utječu i čimbenici kao što su: dostupnost droge, socijalno okruženje koje promiče ili dopušta konzumiranje droga, loša kaznena politika i premala društvena pozornost usmjerena tom problemu (NIDA, 2008). Stručnjaci smatraju da je jedan od najznačajniji društvenih čimbenika za pojavu ovisnosti sve veća dostupnost droga i socio-kulturno okruženje koje promiče ili dopušta konzumiranje droga (Kušević, 1987, Sakoman, 2002). Nadalje, u etiologiji pojave ovisnosti važni su psihosocijalni čimbenici kao što su rani poremećaji u ponašanju, loš školski uspjeh te osobine ličnosti kao što su povučенost / sramežljivost, agresivno i impulzivno ponašanje, druženje s vršnjacima koji konzumiraju drogu i genetske predispozicije (NIDA Research, 2008).

Obitelj kao osnovna jedinica društva i osnovna ljudska zajednica, čija je primarna uloga briga za odgoj i podizanje djece, često se definira kao socijalna skupina koja povezuje društvo i pojedinca (Golubović, 1981, prema Janković, 1994). Značajan broj istraživanja pokazao je da su ovisnici bez obzira na spol u velikoj mjeri lišeni bliskosti s roditeljima, a njihove su obitelji u odnosu na obitelji neovisnika češće opterećene različitim socio-patološkim pojavama i obiteljskim obilježjima koja mogu nepovoljno utjecati na psihosocijalni razvoj djeteta i dovesti do različitih poremećaja, pa tako i do pojave ovisnosti o drogama (NIDA, 1999, NIDA, 2000). Najveća

povezanost između pojave poremećaja u ponašanju, pa tako i ovisnosti, i obiteljskih čimbenika pronađena je u nedostatnom nadgledanju djece, nedosljednoj disciplini, visokoj razini konflikata u obitelji, neučinkovitoj komunikaciji te posljedično niskoj razini bliskosti u obitelji (Houge i sur., 2002, prema Ferić Šlehan, 2008). U velikom broju istraživanja istaknuta je važnost pozitivne obiteljske komunikacije i roditeljske potpore u prevenciji svih oblika poremećaja u ponašanju, pa tako i ovisnosti (Tokić, 2008). Nasuprot tome kao glavni rizični obiteljski čimbenici navode se nedostatak emocionalne bliskosti na relaciji roditelji-djeca posebice s ocem, kaotično obiteljsko okruženje - osobito ako roditelji konzumiraju psihoaktivne supstance ili ako u obitelji postoje psihičke bolesti, neučinkovito roditeljstvo - posebice s djecom teškog temperamenta ili s višestrukim poremećajima, slaba povezanost roditelja i djece te slaba roditeljska skrbr (NIDA Research, 2008).

U novije vrijeme, posebice u Americi, sve češća su istraživanja etiologije pojave ovisnosti koja su usmjerena na istraživanja razlika između muškaraca i žena (NIDA, 1998, NIDA, 2010).

Monografija iz 2002. godine koju je objavilo Sveučilište *Berkley* u Kaliforniji (Price i Simeel, 2002) navodi nekoliko ključnih čimbenika u etiologiji pojave ovisnosti kod žena, od kojih je najznačajnija trauma koja može biti izazvana seksualnim, fizičkim i obiteljskim nasiljem te stigmatizacijom na osnovi siromaštva, rasne pripadnosti ili spolne orijentacije. Trauma rezultira mnogobrojnim psihičkim poremećajima koji su dominantno prisutni kod žena ovisnica kao što su posttraumatski stresni poremećaj, depresija i anksioznost te loše socijalne vještine i osobine: nisko samopoštovanje, sram, krivnja i slično, što posljedično dovodi do korištenja sredstava ovisnosti i pojave ovisnosti. Također, ta studija ističe iznimno značajnu ulogu partnera i intimne veze u pojavi ovisnosti kod žena, ali i u njihovu liječenju i oporavku (Price i Simeel, 2002). Naime, muški partner može snažno utjecati na mladu ženu da počne konzumirati droge i alkohol, te je često muški partner taj koji uvodi ženu u svijet teških droga. Istraživanja nadalje pokazuju da su partnerske veze žena ovisnica vrlo često opterećene nasiljem i zlostavljanjem (Amaro i Hardy-Fanta, 1995, prema Price i Simeel, 2002). Jedna druga studija (Johnston, OMalley i Bachman, 1995) je također pokazala da je od 30 do 70 posto žena ovisnica bilo fizički ili seksualno zlostavljano u djetinjstvu, a mnoge od njih su bile žrtve nasilja i kao odrasle. Prema istraživanjima NIDE iz 1994., oko 70 posto žena ovisnica je tijekom djetinjstva i adolescencije doživjelo seksualno ili fizičko zlostavljanje

(Blumenthal, 2008). Prema mnogim istraživanjima, žene upravo svoje traumatske doživljaje u životu navode glavnim uzrokom početka konzumiranja droga i pojave ovisnosti, za razliku od muškaraca koji često navode da je glavni uzrok njihove ovisnosti bio utjecaj društva i socijalne sredine, ponajprije skupine vršnjaka (Grella i sur., 2008, prema Chen, 2009). Nadalje, istraživanja u Americi i Francuskoj su pokazala da je vrlo visok postotak suicida među osobama koje se liječe od ovisnosti, pri čemu su tome nešto više sklonije žene nego muškarci (Chilcoat i Breslau, 1998). Također, i istraživanje utemeljeno na socijalnoj pozadini psihijatrijskih poremećaja koje je provedeno u Americi (Kessler i sur., 1996) pokazalo je da su kod žena ovisnica o drogama znatno češće prisutni psihički poremećaji nego kod muškaraca ovisnika. Jedno od prvih istraživanja koja su bila posvećena i istraživanju obitelji ovisnika o drogama, u sklopu kojih su istraživane i obiteljske prilike žena ovisnica, bila su istraživanja Stanton i suradnika 1978. godine provedena u Philadelphiji. Autori opisuju prototip obiteljskog obrasca kod muških i ženskih ovisnika te za razliku od muških ovisnika gdje se majka opisuje kao uključena i obzirna u odgoju djece, često pretjerano zaštitnička, popustljivog odnosa s djecom, kod žena ovisnica navodi se da postoji očito natjecanje sa svojim majkama (koje vide kao prezaštitničke i autoritarne), dok su njihovi očevi bili „neumjesni“, obzirni ili ugodljivi, seksualno agresivni i vrlo često alkoholičari, a pokazalo se da je mogućnost incesta znatno veća nego kod normalnih obitelji. Autori navode da su u velikom broju slučajeva ovisnici bez obzira na spol lišeni roditeljske bliskosti, a velik broj njih izvještava o iskustvu separacije ili smrti roditelja, uglavnom očeva prije njihove 16. godine (Stanton i sur., 1978). Istraživanja također navode da žene ovisnice češće nego muškarci dolaze iz obitelji gdje je prisutan alkoholizam i druge ovisnosti, te iz obitelji čiji su članovi češće uključeni u kriminalne aktivnosti (Chen, 2009). Prema mnogim istraživanjima, žene ovisnice češće potječu iz obitelji koju obilježavaju konflikti, nasilje i incest (NIDA, 2000, Hanlon i sur., 2005, prema Chen, 2009, NIDA, 2010).

Jedno od istraživanja u Hrvatskoj, koje je imalo za cilj objasniti razlike između djevojaka i mladića koji konzumiraju sredstva ovisnosti u pogledu obiteljske funkcionalnosti i obiteljske kohezije, doživljaja socijalne podrške od roditelja i svakidašnje obiteljske interakcije te definiranih obiteljskih aktivnosti i slobodnog vremena koje obitelj provodi zajednički, provedeno je 2001. godine i obuhvatilo je 1.258 mladića i 1.538 djevojaka u dobi od 14 do 20 godina iz svih područja Hrvatske. To istraživanje je pokazalo

da adolescenti obaju spolova čiji su roditelji u braku, ocjenjuju da dobivaju više socijalne podrške od svojih roditelja nego adolescenti čiji su roditelji rastavljeni. Djevojčice čiji su roditelji u braku znatno češće procjenjuju da njihova obitelj ima bolju socijalnu koheziju od obitelji dječaka, te se pokazalo da su loša obiteljska povezanost i relativno manji broj zajedničkih obiteljskih aktivnosti značajniji prediktori konzumacije sredstava ovisnosti kod djevojčica nego kod dječaka (Brajša Žganec, Raboteg Šarić i Glavak, 2002). Također istraživanja su pokazala da djevojčice koje konzumiraju droge i alkohol primaju znatno negativnije i ekstremnije socijalne reakcije iz svojih obitelji od dječaka koji pokazuju jednako ponašanje (Erickson and Murray, 1989, prema Brajša Žganec, Raboteg Šarić i Glavak, 2002).

2. CILJEVI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

S obzirom da je pojava ovisnosti do danas ostala prilično nerazjašnjena, neizmjereno je važno da se sa psihosocijalnog, osobito obiteljskog aspekta, rasvijetle uzroci pojave ovisnosti kod žena jer bi to omogućilo razvoj učinkovitijih programa prevencije ovisnosti, ali i programa tretmana i rehabilitacije žena ovisnica, za koje postoji sve više dokaza kako bi trebali uključivati obiteljski pristup i obiteljsku terapiju (Etz, Robertson i Ashery, 1998, Price i Simeel, 2002). Spol je sam po sebi biološki determiniran, ali su spolne razlike psihosocijalni konstrukt, te je istraživanje određene pojave s obzirom na spolne razlike sve više jedan od primarnih istraživačkih ciljeva (Weiss, Kung i Pearson, 2003). Razumijevanje specifičnosti etiologije pojave ovisnosti o drogama s obzirom na spolne razlike omogućava razvoj učinkovitih programa prevencije ovisnosti i za muškarce i za žene (Zickler, 2000, Wallen, 2008). U skladu s tim u mnogim stručnim krugovima nastoje se razviti specifični oblici prevencije i tretmana namijenjeni isključivo ženama ovisnicima, ali i pronaći odgovori o uzrocima i prirodi ženske ovisnosti. Uz to, otkrivanje specifičnih obilježja obitelji i obilježja psihosocijalnog razvoja ovisnika o drogama sa spolnog aspekta, moglo bi imati i značajnu ulogu u kreiranju programa prevencije jer bi otkrivanje rizičnih skupina djece i mladih već u osnovnoj i srednjoj školi znatno pridonijelo sprječavanju problema ovisnosti kod tih skupina u ranoj fazi. Istraživanja etiologije pojave ovisnosti o drogama kod žena mogu pridonijeti učinkovitijim oblicima tretmana za žene ovisnice te razvijanju učinkovitijih preventivnih programa usmjerenih na žensku djecu.

Stoga je osnovni cilj ovog istraživanja utvrditi specifične razlike u pogledu obiteljskih čimbenika

i nekih obilježja psihosocijalnog razvoja između muškaraca i žena ovisnica o drogama tijekom njihova djetinjstva i adolescencije. U skladu s tim definirana su sljedeća istraživačka pitanja:

1. Ispitati postoje li razlike između muškaraca ovisnika i žena ovisnica s obzirom na socio-demografska, razvojna i interakcijska obilježja njihovih obitelji te sociopatološke pojave u obitelji i druge rizične čimbenike u obiteljskom okruženju.
2. Ispitati postoje li razlike između muških i ženskih ovisnika s obzirom na neka psihosocijalna obilježja razvoja kao što su školski uspjeh u osnovnoj školi i srednjoj školi, bježanje od kuće, kaznena djela i prekršaji u osnovnoj školi, tretman psihologa, tretman Centra za socijalnu skrb, razmišljanje o suicidu, pokušaj suicida, raniji psihički poremećaji i dob prvog konzumiranja droge.

Glavna svrha istraživanja bila je utvrđivanjem navedenih razlika dati smjernice za buduća istraživanja problema ovisnosti o drogama, koja se u svom planiranju i provedbi trebaju temeljiti i na specifičnostima etiologije bolesti ovisnosti o drogama koje proizlaze iz spolnih razlika, ali i na osnovi utvrđenih razlika s obzirom na spol pridonijeti razvijanju učinkovitijih programa prevencije ovisnosti usmjerenih na žensku populaciju, te učinkovitijih oblika tretmana žena ovisnica.

U skladu s definiranim ciljevima istraživanja, glavne hipoteze ovog istraživanja su:

H1. Postoje razlike u obitelji muških i ženskih ovisnika s obzirom na socio-demografska, razvojna i interakcijska obilježja njihovih obitelji.

H2. Rizični psihosocijalni i obiteljski uvjeti kod žena ovisnica o drogama ekstremnije su izraženi nego kod muških ovisnika.

H3. Postoje razlike između muških i ženskih ovisnika s obzirom na neka obilježja njihova psihosocijalnog razvoja.

3. METODE ISTRAŽIVANJA

Tijekom 2008. i 2009. godine provedeno je istraživanje koje je obuhvatilo 143 ispitanika ovisnika o drogama, od kojih 92 muškarca i 51 ženu u dobi od 18 do 46 godina, većinom u dobi od 23 do 28 godina (prosječna dob $M=28,18$ $SD=5,070$.), koji su se u vrijeme ispitivanja nalazili u nekom od oblika rezidencijalnog tretmana u bolnici ili terapijskoj zajednici (u P.B. Vrapče, KBC-u Sestre milosrdnice te u terapijskoj zajednici Zajednica

susret i Zajednici Cenacolo). Usporedbom socio-demografskog statusa ispitanika pokazalo se da se muškarci i žene statistički značajno ne razlikuju, te su i žene ovisnice i muškarci ovisnici najčešće neoženjeni/neudane (73% muškarci, 67% žene), najčešće nemaju djecu (81% muškarci, 71% žene) te uglavnom žive s roditeljima (73% muškarci, 81% žene).

Podaci su prikupljeni primjenom upitnika koji se sastojao od 67 pitanja uglavnom nominalnih varijabli. Ispitanici su upitnik popunjavali samostalno, a s obzirom da je ispitivanje bilo anonimno, za pretpostaviti je da su ispitanici iskreno odgovorili na postavljena pitanja te da su odgovori na pitanja bili vjerodostojni. Pri sastavljanju upitnika korištena su pitanja po metodi strukturiranog intervjua koji se koristi za izradu socijalne anamneze, iz Pompidou obrasca,¹ iz upitnika za nalaz defektologa/socijalnog pedagoga u postupku dijagnosticiranja osoba s poremećajima u ponašanju (Poldrugač, 1987), prikaza primjene *Hampstead indeksa za procjenu u psihodinamskom pristupu* (Bolland i Sandler, 1965), te na temelju literature o obiteljskim indikatorima u istraživanjima prevencije ovisnosti (Lidle i Rowe, 1998). Navedeni upitnik je korišten za izradu doktorske disertacije Ivandić Zimić (2010) „Obiteljski rizični činitelji pojave ovisnosti o drogama“. U dosadašnjim istraživanjima ovaj upitnik se pokazao sadržajno valjanim i pouzdanim mjernim instrumentom (Ivandić Zimić, 2010, Ivandić, 2001).

U sklopu istraživanja ispitivane su razlike između muškaraca ovisnika i žena ovisnica s obzirom na socio-demografska, razvojna i interakcijska obilježja obitelji i sociopatološke pojave u obitelji kao što su: bračni status roditelja, stručna sprema oca, stručna sprema majke, broj članova obitelji, bolovanje od težih bolesti do 3. godine života, separacije do treće godine života od majke, separacije od roditelja (do 7. godine života), emocionalni odnos s ocem u djetinjstvu, emocionalni odnos s majkom u djetinjstvu, doživljaj veće pažnje i brige od roditelja, komunikacija s ocem u djetinjstvu i adolescenciji, komunikacija s majkom u djetinjstvu i adolescenciji, jasnoća poruka od roditelja, slaganje roditelja s braćom i sestrama, slobodno

izražavanje stavova i mišljenja u obitelji, roditeljska podrška, roditeljski nadzor, donošenje odluka u vezi s materijalnim i drugim pitanjima, međusobni odnosi roditelja, rastava ili smrt jednog roditelja, s kojim roditeljem su živjeli nakon rastave i/ili smrti roditelja, alkoholizam i duševne bolesti roditelja, zlostavljanje i nazočnost nasilju u obitelji, kaznena djela u obitelji te obilježja psihosocijalnog razvoja kao što su: školski uspjeh u osnovnoj i srednjoj školi, bježanje od kuće, kaznena djela i prekršaji u osnovnoj školi, tretman psihologa, tretman Centra, doživljaj psihičke traume ili stresa, razmišljanje o suicidu, pokušaj suicida, raniji psihički poremećaji i dob prvog konzumiranja droge.

Podaci dobiveni opisanim instrumentarijem analizirani su deskriptivno statistički i upotrebom parametrijskih statističkih postupaka. Varijable iz komparabilnih skupina su stavljene u korelaciju. Za ocjenu povezanosti pojedinih varijabli, odnosno utvrđivanje statistički značajne razlike između varijabli, korištena je neparametrijska statistička metoda (χ^2 test) na razini značajnosti $p < 0,05$ ili ako je razlika još značajnija, na razini značajnosti $p < 0,01$.

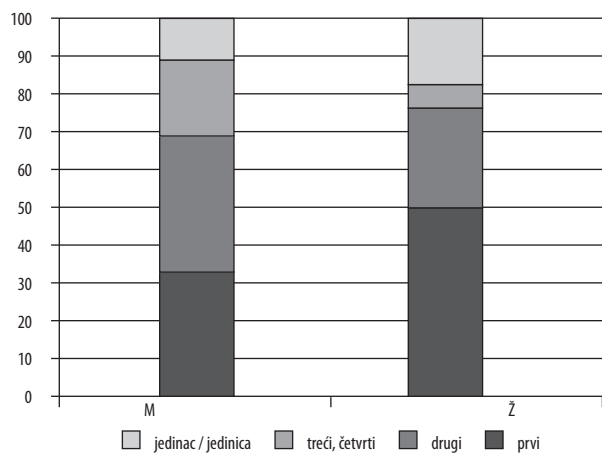
4. REZULTATI

Razlike između muškaraca i žena ispitivane su i testirane hi kvadrat testom na ukupno 48 varijabli vezanih uz socio-demografska, razvojna i interakcijska obilježja obitelji i sociopatološke pojave u obitelji

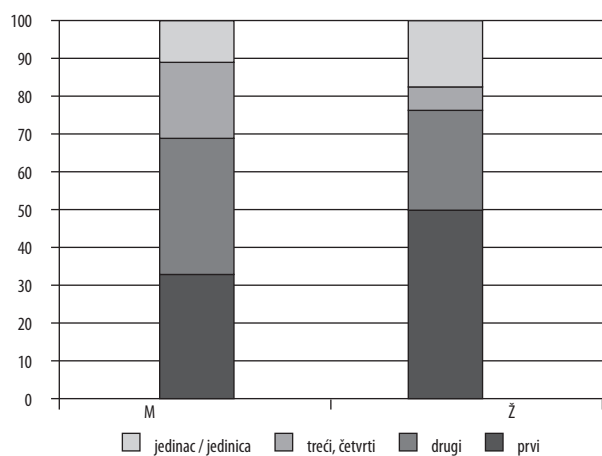
Rezultati ukazuju na nekoliko zanimljivosti u pogledu razlika u obilježjima obitelji i obilježjima psihosocijalnog razvoja između žena i muškaraca ovisnika o drogama.

U pogledu socio-demografskog statusa primarne obitelji pokazalo se da žene ovisnice češće potječu iz obitelji koje imaju bolji materijalni status i to odličnog i vrlo dobrog statusa (žene 31%, muškarci 12%), za razliku od muškaraca koji najčešće potječu iz obitelji dobrog statusa (muškarci 70%, žene 57%), te da su češće po redoslijedu rođenja prve i jedinice u obitelji (68% žene, 43% muškarci) (Slika 1. i 2.).

¹ Pompidou obrazac je unificirani obrazac koji se od 2000. godine upotrebljava za prikupljanje podataka o bolnički i ambulantno liječenim ovisnicima za Registar osoba liječenih zbog zlouporabe psihoaktivnih droga koji se vodi u Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo. Obrazac je objavljen u Narodnim novinama u sklopu Pravilnika o provedbi zakona o evidencijama u oblasti zdravstva za područje stacionarne zdravstvene zaštite i praćenja bolesti ovisnosti (Narodne novine 44/2000).

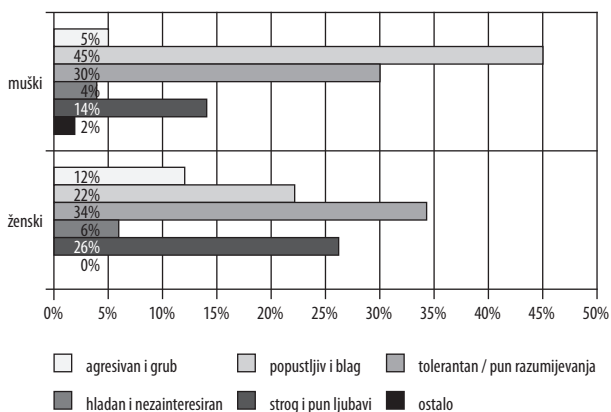

Slika 1. Redoslijed rođenja u obitelji ($\chi^2=8,449$ df 3 $p=0,038$)

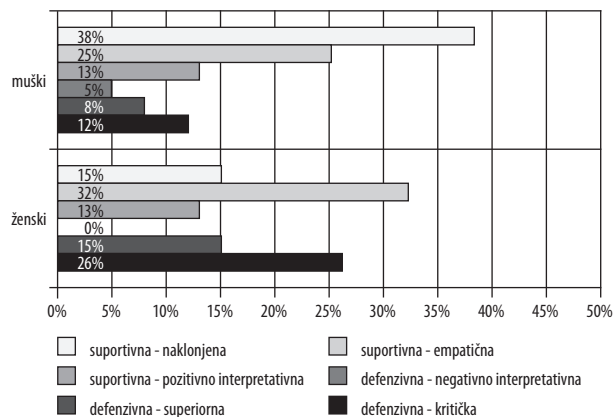

Slika 2. Materijalni status obitelji ($\chi^2=7,945$ df 3 $p=0,047$)

Nadalje, rezultati pokazuju da se žene ovisnice statistički značajno razlikuju prema emocionalnom odnosu i komunikaciji s majkom u djetinjstvu i adolescenciji, te žene ovisnice svoj odnos s majkom znatno češće doživljavaju negativnim u odnosu na muškarce, a svoju komunikaciju s majkom češće opisuju kao defanzivnu i kritičku (Slika 3. i 4.).

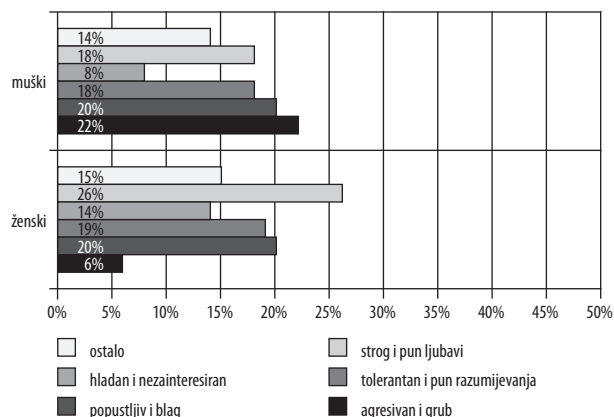

Slika 3. Emocionalni odnos s majkom u djetinjstvu i adolescenciji ($\chi^2=11,264$ df 5 $p=0,46$)

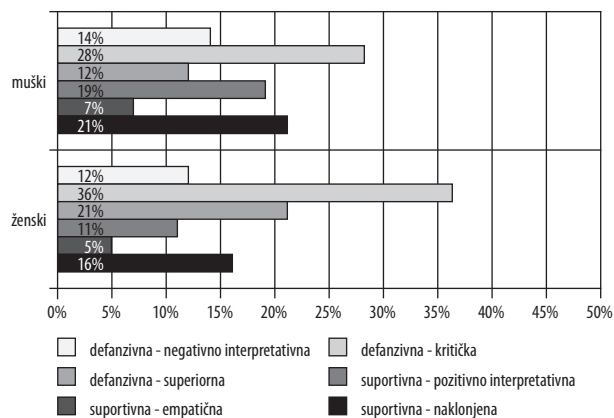

Slika 4. Komunikacija s majkom u djetinjstvu i adolescenciji ($\chi^2=12,799$ df 5 $p=0,025$)

Međutim, u pogledu emocionalnog odnosa i komunikacije s ocem, koja je i kod muškaraca i kod žena ovisnica uglavnom negativna, ne postoji statistički značajna razlika, premda žene svoj odnos s ocem doživljavaju nešto negativnijim u odnosu na muškarce (40% žene, 34% muškarci), a muškarci svoju komunikaciju s ocem doživljavaju nešto defanzivnijom u odnosu na žene (žene 53%, muškarci 64%) (Slika 5. i 6.).

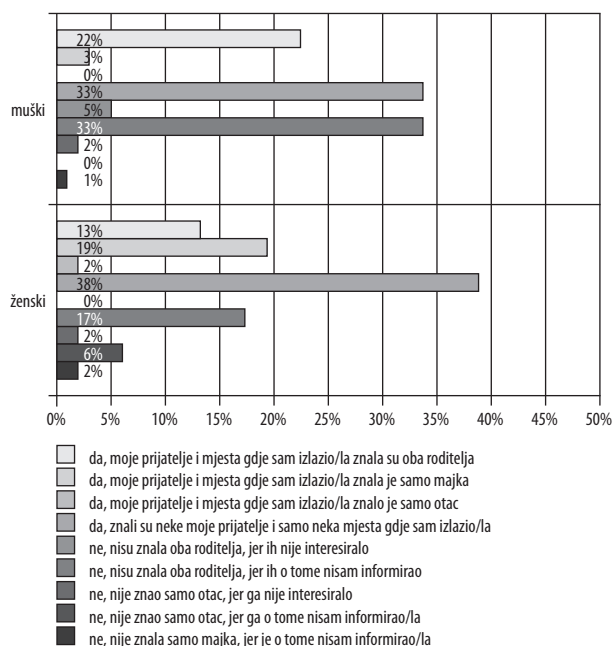

Slika 5. Emocionalni odnos s ocem u djetinjstvu i adolescenciji ($\chi^2=9,152$ df 5 $p=0,103$)

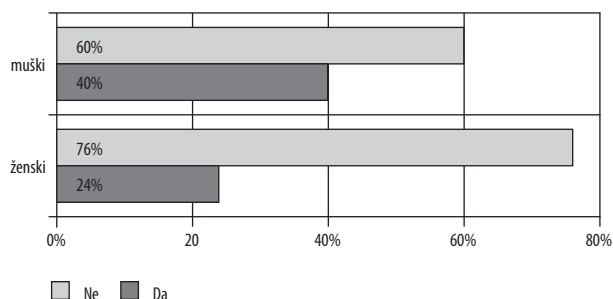
Slika 6. Komunikacija s ocem u djetinjstvu i adolescenciji ($\chi^2=4,997$ df 6 $p=0,544$)

Rezultati pokazuju da su žene ovisnice tijekom adolescentne dobi imale znatno veći roditeljski nadzor nego muški ovisnici, kod muškaraca oba roditelja znatno češće nisu znali mjesta gdje su izlazili i njihove prijatelje (38% muškaraca naspram 17% žena), a kod žena je znatno češće prijatelje i mjesta gdje su izlazile znala samo majka (19% žene naspram 3% muškarci) ($p < 0,01$) (Slika 7.).

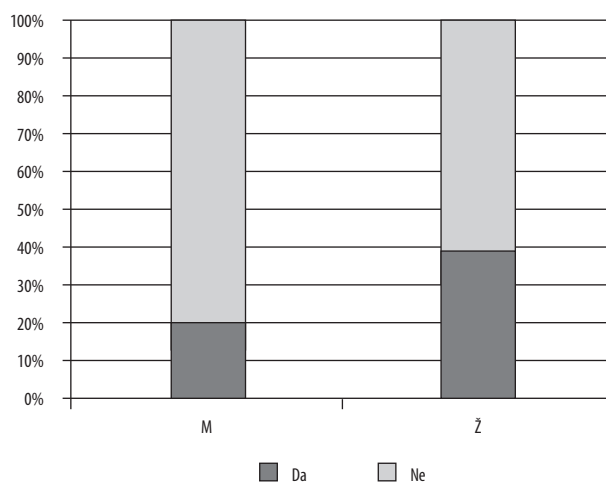

Slika 7. Roditeljski nadzor ($\chi^2=24,352$ df 9 $p=0,004$)

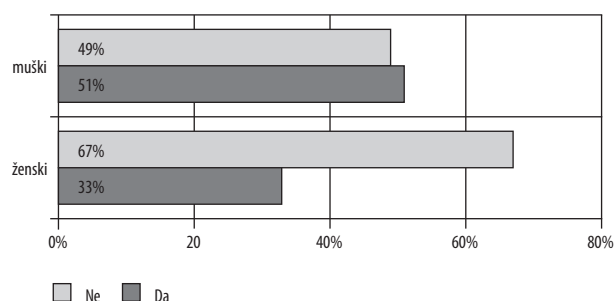
Rezultati nadalje pokazuju da su žene ovisnice statistički značajno češće bile zlostavljane u odnosu na muške ovisnike (38% žene, 20% muškarci $p < 0,05$), češće su bile nazočne nasilju u obitelji od muških ovisnika (40% žene, 24% muškarci $p < 0,05$), a u njihovim obiteljima je statistički značajno češće bio prisutan alkoholizam i duševne bolesti (51% žene, 33% muškarci $p < 0,05$) (Slika 8., 9. i 10.).

Slika 8. Zlostavljanje s obzirom na spol ($\chi^2=5,020$ df 1 $p=0,025$)

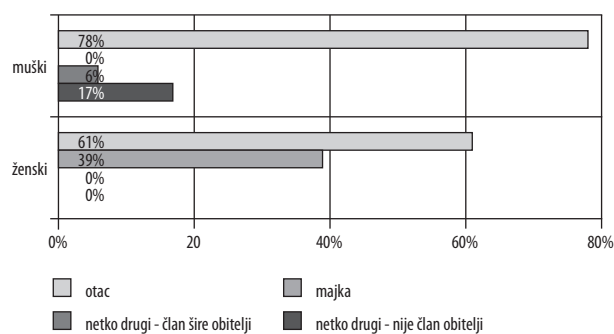

Slika 9. Nazočnost nasilju u obitelji ($\chi^2=3,383$ df 1 $p=0,066$)

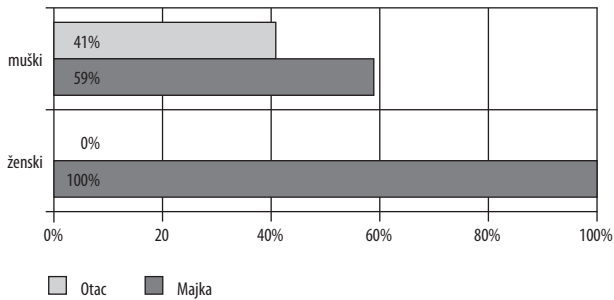
Slika 10. Alkoholizam i duševne bolesti u obitelji ($\chi^2=11,360$ df 2 $p=0,003$)

Žene su također češće nego muškarci bile isključivo zlostavljane od roditelja, od oca 61% te u značajnom postotku (39%) od majke, za razliku od muških ovisnika koji od majke uopće nisu bili zlostavljani (Slika 11.).

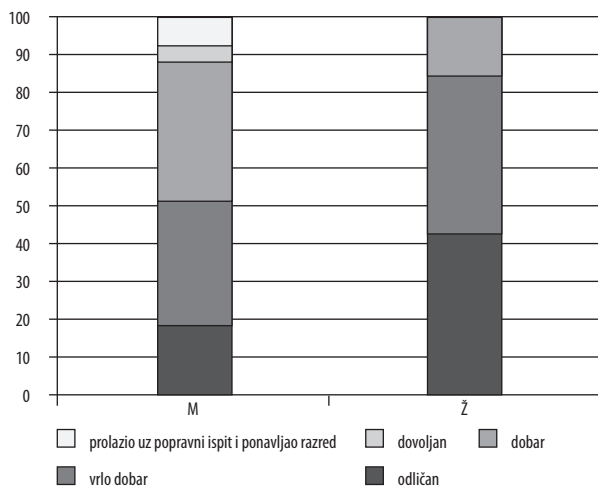
Slika 11. Tko ih je zlostavljao ($\chi^2=4,510$ df 1 $p=0,034$)

Muškarci i žene ovisnici statistički se značajno ne razlikuju prema varijabli doživljaja smrti ili rastave roditelja (žene 38%, muškarci 33%), ali se razlikuju po tome s kojim roditeljem su živjeli nakon rastave ili smrti roditelja, te su žene ovisnice nakon rastave roditelja u 100% slučajeva živjele s majkom (Slika 12.).

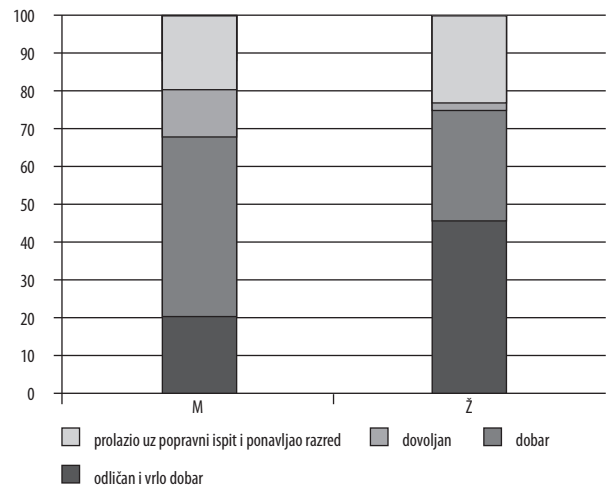

Slika 12. S kojim roditeljem su živjeli nakon rastave ili smrti roditelja ($\chi^2=7,159$ df1 $p=0,007$)

U pogledu nekih obilježja psihosocijalnog razvoja, muškarci i žene se statistički značajno razlikuju prema školskom uspjehu u osnovnoj školi te su žene ovisnice imale značajno bolji školski uspjeh u osnovnoj školi (odličan i vrlo dobar 83% žene, 50% muškarci). Među ženama, za razliku od muškaraca, u osnovnoj školi nije bilo onih koje su prolazile s dovoljnim ili ponavljale razred (0% žene i 12% muškarci). Premda je i kod muškaraca i kod žena školski uspjeh u srednjoj školi lošiji nego u osnovnoj školi, žene ovisnice imaju statistički značajno bolji uspjeh u srednjoj školi (odličan i vrlo dobar 44% žene, samo 20% muškarci). Međutim, zanimljivo je da su u srednjoj školi žene češće od muškaraca prolazile uz popravni ili ponavljale razred (22% žena naspram 19% muškaraca) (Slika 13. i 14.).

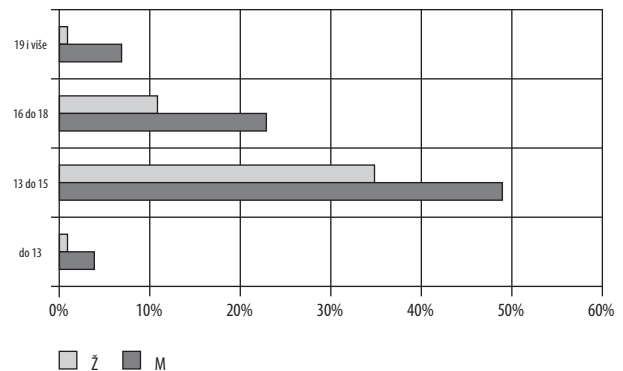

Slika 13. Školski uspjeh u osnovnoj školi ($\chi^2=13,100$ df 3 $p=0,004$)

Slika 14. Školski uspjeh u srednjoj školi ($\chi^2=18,536$ df 3 $p=0,000$)

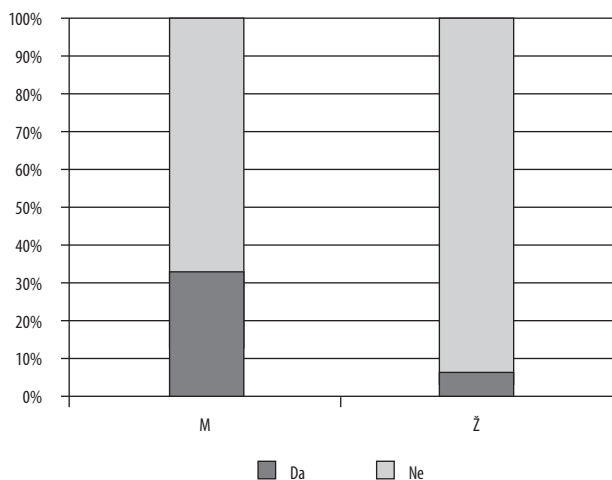
I muškarci i žene ovisnice su najčešće prvi put uzeli drogu u dobi između 13. i 15. godine (73% žena, 59% muškaraca), zatim između 16. i 18. godine (28% muškaraca i 23% žena), pa između njih ne postoji statistički značajna razlika iako su žene prosječno bile nešto mlađe u odnosu na muškarce kada su prvi put konzumirale drogu (Slika 15.).

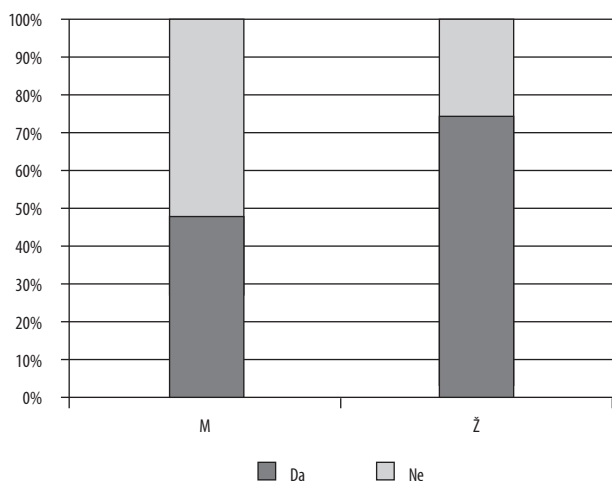
Slika 15. Dob prvog konzumiranja droge ($\chi^2=3,788$ df 3 $p=0,285$)

Nadalje, rezultati pokazuju da statistički značajne razlike postoje i kod počinjenja kaznenih djela; žene ovisnice znatno rjeđe u odnosu na muškarce čine kaznena djela ili prekršaje u osnovnoj školi (3% žene, 32% muškarci) (Slika 16.).

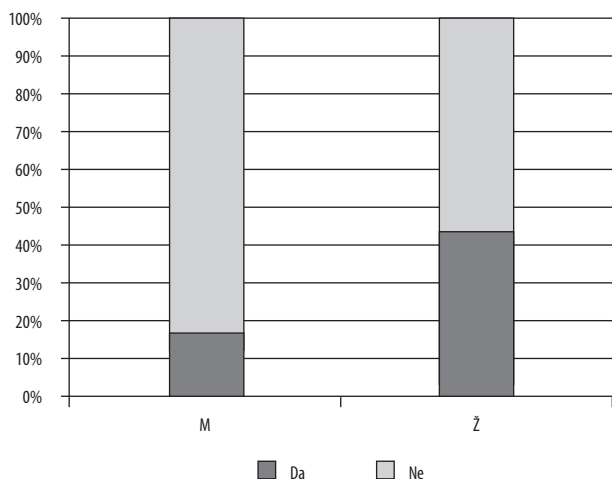
Također, žene ovisnice češće nego muškarci ovisnici razmišljaju o suicidu (73% žene i 48% muškarci) ili su pokušale suicid (43% žene, 17% muškarci) (Slika 17. i 18.). Međutim, u pogledu doživljaja psihičke traume između muškaraca i žena ovisnica ne postoji statistički značajna razlika ($p>0,05$), te su i muškarci i žene u visokom postotku bili izloženi psihičkoj traumi ili stresu (žene 50%, muškarci 45%) (Slika 19.).

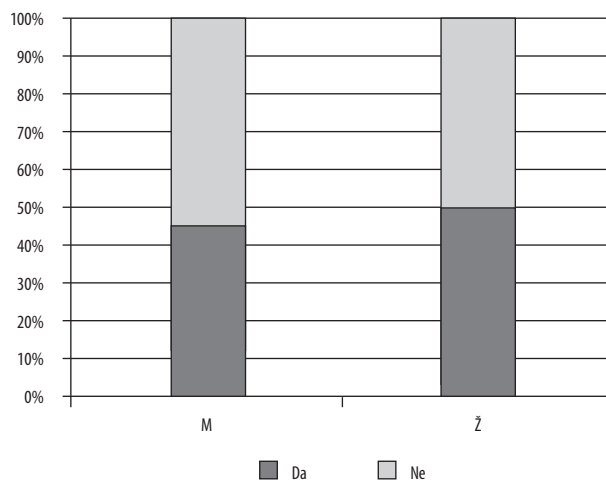
Slika 16. Počinjenje kaznenog djela ili prekršaja ($\chi^2=8,6067$ df 1 p=0,003)

Slika 17. Razmišljanje o suicidu u osnovnoj školi ($\chi^2=12,672$ df 1 p=0,000)

Slika 18. Pokušaj suicida ($\chi^2= 11,8052$ df 1 p=0,000)

Slika 19. Doživljaj psihičke traume ili stresa ($\chi^2=0,285$ df 1 p=0,593)

5. RASPRAVA

Prikazani rezultati upućuju na nekoliko vrlo zanimljivih podataka u pogledu razlika u obilježjima obitelji između žena i muškaraca ovisnika, te potvrđuju **hipotezu** da postoje razlike u obitelji muških i ženskih ovisnika s obzirom na socio-demografska, razvojna i interakcijska obilježja njihovih obitelji, kao i **hipotezu** da postoje razlike između muškaraca i žena s obzirom na neka obilježja njihovog psihosocijalnog razvoja. Također, s obzirom na dobivene rezultate može se potvrditi i **hipoteza** ovog i mnogih drugih istraživanja u svijetu da su rizični obiteljski psihosocijalni i obiteljski uvjeti kod žena ovisnica o drogama ekstremnije izraženi nego kod muških ovisnika, te da pojava ovisnosti kod žena ovisnica o drogama ima drugačiji tijek nego kod muškaraca ovisnika. Samim tim rezultati upućuju na potrebu drukčijeg pristupa u planiranju preventivnih intervencija kada su u pitanju ženska djeca, ali i programa tretmana žena ovisnica.

U pogledu socio-demografskog statusa primarne obitelji vidimo da žene ovisnice češće potječu iz obitelji koje imaju bolji materijalni status i češće su po redosljedu rođenja prve i jedinice u obitelji, pa se može zaključiti da je teza nekih prijašnjih istraživanja kako ovisnici potječu iz obitelji višeg materijalnog statusa i manjih obitelji, primjerenija za žene ovisnice nego za muškarce ovisnike (Hudolin, 1982, Pozaić i sur., 1993).

Rezultati nadalje pokazuju da žene ovisnice svoj odnos s majkom znatno češće doživljavaju negativnim u odnosu na muškarce, a svoju komunikaciju s njom češće opisuju kao defanzivnu i kritičku. Međutim, u pogledu emocionalnog odnosa i komu-

nikacije s ocem, koja je i kod muškaraca i kod žena ovisnica uglavnom negativna, ne postoji statistički značajna razlika. Ovi rezultati potvrđuju tezu da su žene ovisnice u odnosu na muškarce ovisnike u znatnijoj mjeri lišene emocionalne bliskosti s oba roditelja, te možemo reći da negativna komunikacija i negativan emocionalni odnos s oba roditelja je prediktivniji čimbenik rizika za pojavu ovisnosti kod žena nego kod muškaraca.

Rezultati također ističu važnost bliskog emocionalnog odnosa s roditeljima, koji je prema mnogim istraživanjima ključni čimbenik u prevenciji svih rizičnih ponašanja uključujući i pojavu ovisnosti (NIDA, 1999, Ferić Šlehan, 2008). Istraživanja u području neprilagođena ponašanja nalaze da blizak emocionalni odnos s roditeljima ima ključnu ulogu u prevenciji konzumiranja droga, što bi u velikoj mjeri mogla biti zasluga odgovarajuće komunikacije u obitelji (Berger-Saether, 2007 prema Tokić, 2008). Te teze potvrđuju i ovi rezultati. Međutim, rezultati pokazuju i to da iako je kod žena ovisnica emocionalni odnos i komunikacija s majkom negativnija nego kod muškaraca, ipak i žene i muškarci ovisnici značajno pozitivnijom doživljavaju majku u odnosu na oca. Istraživanja NIDE 1999. i 2000. su našla značajnu korelaciju između pojave ovisnosti i odsutnosti oca iz obitelji ili njegove neadekvatne uloge u obitelji, što potvrđuju i rezultati ovog istraživanja. Utjecaj oca na kasniji psihosocijalni i emocionalni razvoj djeteta bio je predmet nekoliko istraživanja te je utvrđeno da očinska senzitivnost i uključenost u odgoj djeteta imaju bitan utjecaj na emocionalni pa čak i na senzomotorički i lingvistički razvoj djeteta (Tamis-Lemonda i sur., 2004).

Nadalje, muškarci i žene ovisnici statistički se značajno ne razlikuju prema varijabli doživljaja smrti ili rastave roditelja, ali se razlikuju po tome s kojim roditeljem su živjeli nakon rastave ili smrti roditelja, te su žene ovisnice nakon rastave roditelja u 100% slučajeva živjele s majkom. S obzirom na to možemo zaključiti da rezultati također potvrđuju i tezu mnogih društvenih istraživanja kako je za zdrav i pravilan razvoj djeteta podjednako važna uloga obaju roditelja te da će samo zajedničko roditeljstvo u kojem oba roditelja podjednako skrbe o djetetu pridonijeti stvaranju pozitivnog obiteljskog ozračja koje je najbolji oblik zaštite i prevencije od svih negativnih pojava, pa tako i ovisnosti (Čudina-Obradović i Obradović, 2002).

Također, rezultati pokazuju da su žene ovisnice tijekom adolescentne dobi imale znatno veći roditeljski nadzor nego muški ovisnici, te kod

muškaraca oba roditelja uglavnom nisu znali mjesta gdje su izlazili i njihove prijatelje. Prema mnogim istraživanjima kod nas i u svijetu, roditeljski nadzor je jedan od značajnih zaštitnih čimbenika za pojavu ovisnosti, dok je nasuprot tome nedostatak kontinuiranog roditeljskog nadzora jedan od rizičnih čimbenika za pojavu ovisnosti (NIDA, 1999, Stattin i Kerr, 2000). Međutim, pozitivan roditeljski nadzor se ne smije zamijeniti s prejakom roditeljskom kontrolom koja usporava proces odrastanja i separacije od roditelja, te često izaziva osjećaj frustracije i konflikte s roditeljima što može rezultirati prekidom komunikacije i odbacivanjem obiteljskih pravila (Sakoman, 2009). Rezultati nameću pitanje radi li se u ovom slučaju kod žena ovisnica o pozitivnom roditeljskom nadzoru ili prejakoj roditeljskoj kontroli koja je rezultirala odbacivanjem pravila i početkom konzumiranja droga.

Rezultati pokazuju i da su žene ovisnice češće bile zlostavljane u odnosu na muške ovisnike, češće su bile nazočne nasilju u obitelji od muških ovisnika, a u njihovim obiteljima je češće bio prisutan alkoholizam i duševne bolesti, te su potvrdili hipotezu da su obiteljski rizični uvjeti i socio-patološke pojave u obitelji, kao što su alkoholizam, zlostavljanje i nasilje u obitelji, znatno više prisutni u obitelji žena ovisnica nego kod muškaraca ovisnika. Alkoholizam, zlostavljanje i nasilje u obitelji izaziva mnogobrojne poremećaje i psihičke smetnje, te ostavljaju trajne posljedice na psihofizičko zdravlje djece, a ta djeca vrlo rano pokazuju i druge znakove narušenog psihičkog funkcioniranja kao što su anksioznost, poremećaji ponašanja, hiperaktivnost, agresivnost i drugi poremećaji (Werner, Joffe i Antonette, 1999). Ovakva obilježja obitelji žena ovisnica pronašla su i mnoga druga istraživanja u svijetu, iz čega se može zaključiti da su, ovdje istraživani obiteljski rizični uvjeti, značajniji prediktor pojave ovisnosti kod žena nego kod muškaraca (Warner i sur., 1995., Price i Simeel, 2002, Chen, 2009). S tim u vezi zanimljiv je podatak da su žene češće nego muškarci bile isključivo zlostavljane od roditelja, najčešće od oca (61%) te u značajnom postotku (39%) od majke, za razliku od muških ovisnika koji od majke uopće nisu bili zlostavljani. Također, rezultati su pokazali da je u obitelji žena ovisnica češće bio prisutan alkoholizam, koji je u visokom postotku prisutan i kod muških ovisnika, te su na taj način potvrdili tezu mnogih prijašnjih istraživanja koja roditeljsku ovisnost najčešće u obliku alkoholizma smatraju jednim od najrizičnijih čimbenika za pojavu ovisnosti o drogama (Hudolin, 1982, Vitaro, Tremblay i Zoccolillo, 1999).

5.1. Obilježja psihosocijalnog razvoja - razlike između muškaraca i žena ovisnica

U pogledu obilježja psihosocijalnog razvoja, statistički značajne razlike između muškaraca i žena ovisnica utvrđene su s aspekta školskog uspjeha u osnovnoj i srednjoj školi, kao i počinjenja kaznenih i prekršajnih djela tijekom osnovne i srednje škole. Naime, žene ovisnice u znatno većoj mjeri imaju bolji školski uspjeh (odličan i vrlo dobar) posebice u osnovnoj školi te značajno manje čine kaznena i prekršajna djela. Ovaj podatak može biti vrlo važan za planiranje preventivnih programa usmjerenih na žensku djecu u osnovnoj školi jer je vidljivo da unatoč dobrom funkcioniranju u školi ženska djeca posežu za drogama, te da se prosječna dob početka uzimanja droga (14 ili 15 godina) ne razlikuje kod muške i kod ženske djece. Međutim, školski uspjeh kod žena ovisnica u srednjoj školi značajnije pada u odnosu na uspjeh u osnovnoj školi, što potvrđuje tezu da je nagli pad školskog uspjeha često prvi, a katkad i jedini pokazatelj reagiranja djeteta na probleme u obitelji i socijalnoj okolini te je vrlo često i pokazatelj rane pojave rizičnog ponašanja i konzumiranja sredstava ovisnosti. I kod muškaraca i kod žena prosječna dob uzimanja droga je 14 ili 15 godina, dakle dob prelaska u adolescenciju gdje neizmjernu ulogu na cjelokupnu socijalizaciju djece imaju vršnjačke skupine koje imaju i posebno velik utjecaj na početak konzumiranja sredstava ovisnosti (Zarevski, 1995, Glavak, 2005). Istraživanja su, između ostalog, pokazala da prihvaćanje u obitelji ima izravan utjecaj i na kvalitetu vršnjačkih odnosa. Čovjek je društveno biće i teži tomu da ga prihvati najbliža okolina, a ako su u obitelji kao primarnoj društvenoj zajednici odnosi poremećeni, latentnu sigurnost pojedinca i osjećaj prihvaćenosti može pružiti i grupa vršnjaka koja može imati potpuno društveno neprihvatljive stavove (Klarin, 2002).

Također, rezultati su pokazali da su žene ovisnice više nego muškarci ovisnici razmišljale o pokušaju suicida, a češće su u odnosu na muškarce i pokušale suicid. Velik broj istraživanja je pokazao da su posttraumatski stresni poremećaj, depresija i anksioznost znatno više prisutni kod žena ovisnica nego kod muškaraca (Kessler i sur., 1996, Price i Simeel, 2002). Ovi rezultati također upućuju na mogućnost učestalijeg postojanja premorbidnog depresivnog poremećaja i depresije kod žena ovisnica tijekom djetinjstva i adolescencije, o čemu bi svakako trebalo voditi računa kod planiranja programa prevencije ovisnosti za žensku djecu, ali i programa tretmana žena ovisnica. Poznato je da ako se na vrijeme ne prepoznaju i ne liječe depresivna stanja kod djece,

ona mogu dovesti do neuspjeha u školi, štetne uporabe alkohola i drugih sredstava ovisnosti te suicida (Kocijan Hercigonja i Hercigonja Novković, 2004).

Američka istraživanja NIDE iz 1998. pokazuju također da je visokorizičan čimbenik za razvoj ovisnosti visoka izloženost psihičkoj traumi i stresu u sprezi s nedostatkom roditeljske potpore (Chilcoat i Breslau, 1998), a mnoga istraživanja pokazuju da je doživljaj psihičke traume ključni čimbenik u etiologiji pojave ovisnosti kod žena ovisnica (Kandall i Petrillo, 1996, Price i Simeel, 2002, Chen, 2009). Međutim, rezultati ovog **istraživanja nisu pokazali značajniju razliku u doživljaju psihičke traume ili stresa između muških i ženskih ovisnika, te su i muškarci ovisnici i žene ovisnice učestalo bili izloženi psihičkoj traumi (žene 50%, muškarci 45%) što potvrđuje tezu navedenih istraživanja da doživljaj psihičke traume ili stresa u djetinjstvu i adolescenciji, bez obzira na spol, značajno utječe na pojavu ovisnosti o drogama u kasnijim fazama (NIDA, 1999).**

6. ZAKLJUČAK

Prema mnogim znanstvenim istraživanjima, planiranje preventivnih programa treba biti utemeljeno na jačanju zaštitnih i smanjivanju rizičnih čimbenika za pojavu ovisnosti o drogama. (NIDA, 1998, NIDA, 2003). Rezultati ovog istraživanja su pokazali da su žene ovisnice znatno češće bile zlostavljane u odnosu na muške ovisnike, češće su bile nazočne nasilju u obitelji, a u njihovim obiteljima je češće bio prisutan alkoholizam i duševne bolesti, što upućuje na zaključak da žene ovisnice u odnosu na muškarce ovisnike potječu iz obitelji u kojima je značajnije prisutna obiteljska patologija. Također, kod žena ovisnica je, uz negativan emocionalni odnos s ocem i negativnu komunikaciju s njim, u vrlo visokoj mjeri prisutan negativan emocionalni odnos i komunikacija s majkom iz čega bi se moglo zaključiti da su žene ovisnice u većoj mjeri lišene emocionalne bliskosti s oba roditelja. Stoga rezultati upućuju na zaključak da su rizični obiteljski uvjeti značajniji prediktor pojave ovisnosti kod žena nego kod muškaraca, te da u planiranju preventivnih programa za žensku djecu svakako treba primjenjivati obiteljski pristup. U pogledu obilježja psihosocijalnog razvoja valja upozoriti na podatak da su žene ovisnice u odnosu na muškarce ovisnike imale bolji školski uspjeh te su pokazivale manje poremećaja u ponašanju u osnovnoj školi, premda su u istoj dobi kao muškarci ovisnici započele s konzumiranjem sredstava ovisnosti. To upućuje na zaključak da ženska djeca u ranoj fazi ovisnosti mogu sasvim zado-

voljavajuće funkcionirati u školi, što otvara pitanje otkrivanja tih djevojčica u što ranijoj fazi kako bi se na vrijeme započelo s preventivnim programima. Rezultati upućuju i na značajno češću prisutnost razmišljanja i/ili pokušaja suicida kod žena ovisnica nego kod muškaraca ovisnika što može ukazivati na učestalije postojanje premorbidnog depresivnog poremećaja i depresije kod žena ovisnica u djetinjstvu i adolescenciji o čemu bi također trebalo voditi računa kod planiranja programa prevencije ovisnosti za žensku djecu, ali i programa tretmana žena ovisnica. Stoga programi prevencije ovisnosti, ali i liječenja za žene ovisnice, trebaju uključivati kompresivni pristup, odnosno biti usmjereni ne samo na prevenciju i liječenje ovisnosti, nego i na druge primarne poremećaje koji su mogli biti uzrokom pojave njihove ovisnosti (Blumenthal, 2008).

Na temelju rezultata možemo zaključiti da su rizični obiteljski uvjeti, kako samostalno tako i udruženo s drugim nepovoljnim psihosocijalnim čimbenicima, značajan prediktor pojave različitih psihičkih teškoća i poremećaja u ponašanju, pa tako i pojave ovisnosti. Slijedom toga, u planiranju programa prevencije i tretmana za rizične skupine djece i mladih, posebice za žensku djecu, osim individualnog rada i socio-pedagoškog tretmana s tom djecom i mladima, značajnije mjesto trebao bi zauzimati rad s roditeljima. Također, u liječenju žena ovisnica svakako bi važnije mjesto trebao zauzeti obiteljski pristup i obiteljska terapija.

LITERATURA:

- Blumenthal, S.J. (2008): Women and substance Abuse: A New National Focus Drug Addiction. NIDA Research and the Health of Women. Posjećeno 14. kolovoza 2008. na mrežnoj stranici National Institute of Drug Abuse (NIDA /www.nida.nih.gov/PDF/DARHW/013-032_Blumenthal.pdf
- Bolland, J., Sandler, J. (1965): The Hampstead Psychoanalytic Indeks. Monograph No 1. International Universities Press. New York.
- Brajša-Žganec, A., Raboteg-Šarić, Z., Glavak, R. (2002): Gender Differences in the relationship between some family characteristics and adolescent substance abuse. Društvena istraživanja. 58-59. 335-352.
- Chen, G. (2009): Gender Differences in Crime, Drug Addiction, Abstinence, Personality Characteristics, and Negative Emotions. Journal of Psychoactive Drugs. 41 (3). 255-266.
- Chilcoat, H.D., Breslau, N. (1998): Posttraumatic Stress Disorder and Drug Disorders. Archives of General Psychiatry. 55. 913-917.
- Čudina – Obradović, M., Obradović, J. (2002): Potpora roditeljstvu: Izazovi i mogućnosti. Revija za socijalnu politiku. 10 (1). 45-68.
- DSM III- Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders ed. 3 (1987): Copyright American Psychiatric Association. Washington.
- Etz, K.E., Robertson, E.B., Ashery, R.S. (1998): Drug Abuse Prevention Through Family Interventions - Scientific Findings From Family Prevention Intervention Research. U: NIDA Research Monograph 177. National Institute of Health. U.S. Department of Health and Human Services. Rockville. 103-120.
- Ferić Šlehan, M. (2008): Rizični i zaštitni čimbenici u obiteljskom okruženju: razlike u procjeni mladih i njihovih roditelja. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja. 44. 15-26.
- Glavak, R. (2005): Psihosocijalne odrednice razvoja ovisnosti o heroinu (magistarski rad), Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Hudolin, V. (1982): Istina o drogama. Jugoslavenska medicinska naklada, Zagreb.
- Ivandić, J. (2001): Psihosocijalna obilježja obitelji ovisnika o drogama. Socijalna psihijatrija. 29. 111-119.
- Ivandić Zimić, J. (2010): Obiteljski rizični činitelji pojave ovisnosti o drogama. Doktorska disertacija. Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada. Zagreb.
- Izvešće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga za 2008. (2009): Vlada RH, Ured za suzbijanje zlouporabe droga. Zagreb.
- Izvešće o provedbi Nacionalne strategije suzbijanja zlouporabe droga za 2009. (2010): Vlada RH, Ured za suzbijanje zlouporabe droga. Zagreb.
- Janković, J. (1994): Obitelj-društvo-obitelj. Revija za socijalnu politiku. 3 (1). 277-282.
- Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G. (1995): National survey results on drug use from the Monitoring the Future study, 1975-1994. Volume I. Secondary school students. NIH Publication No. 95-4026. National Institute on Drug Abuse, Rockville.
- Kandall, S., Petrillo, J. (1996): Substance and Shadow: Women and Addiction in the United States. Harvard University Press. Cambridge.
- Kandall, S.R. (2008): Women and Addiciton in the United States-1920 to the Present. U: Wetherington, C. Lee. Drug Addiciton Research and the Health of Women. National Institutes of Health NIDA. Rockville. 54-73.
- Kessler, R.C., Nelson C.B., McGonagle K.A., Liu, J., Swartz, M., Blazer, D.G. (1996): Comorbidity of DSM-III-R major depressive disorder in the general population: results from the US National Comorbidity Survey. Psychiatry Supplement. 30. 17-30.
- Klarin, M. (2002): Dimenzije obiteljskih odnosa kao prediktori vršnjačkim odnosima djece školske dobi. Društvena istraživanja. 4 (5). 805-822.
- Kocijan Hercigonja, D., Hercigonja Novković, V. (2004): Depresija kod djece. Medicus. 13 (1). 89-93.
- Kušević, V. (1987): Zloupotreba droga. Grafički zavod Hrvatske. Zagreb.
- Lidle, A.H., Rowe, C. (1998): Family Measures in Drug Abuse Prevention Research, *NIDA Research Monograph 177*. U.S. Department of Health and Human services, National Institutes of Health, National Institute on Drug Abuse: Division of Epidemiology and Prevention Research. Rockville.

- NIDA - Drug Addiction Research and the Health of Women (1998): Ed. Le Wetherington, Women's Health coordinator. National Institutes of Health. National Institute on Drug Abuse. NIH Publication No.98-4290. Rockville.
- NIDA Drug and Addiction Research (1999): Sixth Triennial Report to Congress. Posjećeno 15. prosinca, 1999. na mrežnoj stranici National Institute of Drug Abuse (NIDA); (www/nida.nih.gov). (STRC) Role 5. html, accessed Dec.15,1999).
- NIDA – The Sixth Triennial Report to Congress (2000): Childhood and Adolescent Development. Posjećeno 16. studenog 2000. na mrežnoj stranici National Institute on Drug Abuse (www/nida.nih.gov/STRC/Role4.html)
- NIDA Research (2003): Preventing Drug Use among Children and Adolescents: A Research- Based Guide for Parents, Educators, and Community Leaders. Second Edition.Posjećeno 27. studenog 2003. na mrežnoj stranici www.drugabuse.gov/Prevention/Prevopen.html
- NIDA Research –Based Guide (2008.): Preventing Drug Use among Children and Adolescents Risk Factors and Protective Factors. Posjećeno 27. kolovoza 2008. na mrežnoj stranici National Institute on Drug Abuse (www/nida.nih.gov/Prevention/risk.html), kao i u NIDA Research Monograph 177
- NIDA Research (2010): Women and Drug Abuse. Posjećeno 29. rujna 2010. na mrežnoj stranici National Institute on Drug Abuse, <http://archives.drugabuse.gov/womendrugs/Women-DrugAbuse.html>
- Poldrugač, V. (1987): Priručni materijal za provođenje socijalnopedagoškog dijagnosticiranja poremećaja u ponašanju djece i omladine s upitnikom UNDSP i uputama za primjenu. Fakultet za defektologiju sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Pozaić, V., Hotujac, Lj., Sakoman S., Jukić, I., Fuček I. (1993): Droga od beznada do nade. Tipotisak. Zagreb.
- Price, A., Simeel, C. (2002): Partners Influence on Women's Addiction and Recovery: The connection between substance Abuse, Trauma and Intimate Relationships. National Abandoned Infants Assistance Resource Center, University of California at Berkeley. Berkeley CA.
- Reiger, D.A., Farmer, M.E., Rae, D.S., Locke, B.Z., Keith, S.J., Judd,L.L., Goodvin, F.K. (1990): Comorbidity of mental disorders with alcohol and other drug abuse. Results from the Epidemiological Catchment Area (ECA). Study JAMA 1990. 264. 2511–2518.
- Robins, L.N., Regier, D.A. (1991): Epidemiologic Catchment Area (ECA). Psychiatric Disorders in America. Free Press: National Institute of Mental Health. Division of Clinical Research. New York.
- Sakoman, S. (2002): Obitelj i prevencija ovisnosti. SysPrint. Zagreb.
- Sakoman, S. (2009): Školski programi prevencije ovisnosti. Agencija za odgoj i obrazovanje. Zagreb.
- Stanton, M.D., Todd, T.C, Heard D.B., Kirschner, S., Kleiman, J.I, Mowatt, D.T., Riley, P., Scott, S.M., Van Deusen, J.M.(1978): Heroin Addiction as a Family Phenomenon: A New Conceptual Model. American Journal of Drug and Alcohol Abuse. 5 (2). 125-150.
- Stattin, H., Kerr, M. (2000): Parental Monitoring: A Reinterpretation. Child Development. 71 (4). 1072-1085.
- Tamis-Lemonda, C.S., Shanon, J.D.,Cabrera, N.J., Lamb,M.E. (2004): Fathers and Mothers at Play With Their 2-and 3-Year –Olds: Contributions to Language and cognitive Development. Child Development, 6 (75). 1806-1820.
- Tokić, A. (2008): Suvremene spoznaje u istraživanju povezanosti roditeljstva i adolescente prilagodbe. Društvena istraživanja. 17 (6). 1133-1155.
- Tuchman, E. (2010): Women and Addiction: The Importance of Gender Issues in Substance Abuse Research. Journal of Addictive Diseases. 29 (2). 127-138.
- Vitaro, F., Tremblay, R. E, Zoccolillo, M. (1999): Pere Alcoolique, consommation de psychotropes a l adolescence et facteurs de protection. La revue canadienne de psychiatrie. 44. 901-908.
- Zarevski, P. (1995): Psihološki aspekti ovisnosti mladih, U: Zbornik radova, Zajednički protiv ovisnosti, Savjetovanje, Pula 21.-23. ožujka 1995. GIPA: Zagreb.
- Zickler, P. (2000): Gender Differences in Prevalence of Drug Abuse Traced to Opportunities to Use. NIDA Notes Research Findings. Posjećeno 16. studenog 2000. na mrežnoj stranici www.nida.nih.gov/NIDA-Notes/NNVol15N4/prevalence.html
- Wallen, D. (2008): Need for Services Research on Treatment for Drug Abuse in Women. NIDA Research and the Health of Women (2008). Posjećeno 14. kolovoza 2008. na mrežnoj stranici National Institute of Drug Abuse (NIDA/www.nida.nih.gov/)
- Warner, L.A., Kessler RC, Hughes, M., Anthony, J.C., Nelson, C.B. (1995): Prevalence and correlates of drug use and dependence in the United States: results from the National Comorbidity Survey. Archives of General Psychiatry. 52. 219-229.

- Weiss, S.R.B., Kung, H.C., Pearson, J.L. (2003): Emerging Issues in Gender and Ethnic Differences in Substance Abuse and Treatment. NIDA Current Women's Health Reports. 3. 245-253.
- Werner, M. J., Joffe, A., G., Antonette, V. (1999): Screening, Early Identification, and Office-based Intervention with Children and Youth living in substance-abusing Families. Pediatrics. 3. 1099-1112.
- Wetherington, C.L. (2007): Seks-Gender Differences in Drug Abuse: A Shift in the Burden of Proof?. Experimental and Clinical Psychopharmacology. 15 (5). 411-417.
- World Drug Report 2004. (2004): Vienna. United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC.
- World Drug Report 2007. (2007): Vienna. United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC.

FEMALE ADDICTS – DIFFERENCES IN FAMILIAL AND PSYCHOSOCIAL DEVELOPMENTAL FEATURES WITNESSED BETWEEN FEMALE AND MALE ADDICTS

SUMMARY

Insofar, female addiction onset has been only poorly explored, although a number of experts see the nature of female addiction as distinctive and therefore mandating entirely different treatment approaches. In view of the foregoing, the primary aim of this study was to investigate into possible differences between male and female addicts in institutional treatment in Croatia respective of their socio-demographic, interaction and social familial features as well as some of their psychosocial developmental features, seen from the earliest childhood up to adolescence. The study was carried out within 2008-2009 timeframe and embraced a total of 143 addicted subjects, out of which 92 men and 51 women, treated at the time on-ward premises of the Psychiatric Hospital Vrapče, Clinical Hospital "Sisters of Mercy", as well as in "Susret" and "Cenacolo" therapeutic communities. The results revealed several differences between male and female addicts relative of their familial socio-demographic and interaction, as well as psychosocial developmental features, in terms of far more frequent poor emotional relations and communication with their mothers seen across female addicts, who were also more frequently molested as compared to male addicts, and were more frequently witnesses to domestic violence, while their families had more frequent alcohol abuse and mental illness histories. In addition, unlike men, addicted women were more successful during their schooling and committed fewer felonies, but were more often prone to suicidal thoughts or even suicide attempts. Based on the foregoing, it can be concluded that familial and psycho-social risk factors are more often encountered across female addicts, whose addiction onset and history takes a different course as compared to male addiction.

Key words: women, drug addiction, family, differences between female and male drug addicts